

رهوتی پهره سەندنی تیۆره فیمه نزمیه کان " توئزینه وه یه کی شیکاریه "

ID No. 3496

(PP 254 - 266)

<https://doi.org/10.21271/zjhs.24.3.15>

شهلاء ولی جبار

به شی کۆمه لئاسی- کۆلژی ئاداب / زانکۆی سه لاهه دین- هه ولیر

Shahlaa.jabbar@su.edu.krd

وه گـرتن : 2019/02/12

په سندرکن : 2020/08/04

بلا وکردنه وه : 2020/10/28

بوخته

ئهم توئزینه وه یه یه برده ست هه ولێکه بۆ شیکردنه وه یه رهوتی پهره سەندنی تیۆره فیمه نزمیه جیاوازه کان له چوارچۆیهی تاوتوێکردنیان بۆ جیاکاری جۆری کۆمه لایه تی، که له رابردوو و ئیستادا ئافره تان له کۆمه لگه دا رووبه روویان ده بنه وه. ئهم توئزینه وه یه هه ولده دات روونی بکاته وه که به دهر له ئایدیۆلۆژیای تایبه ت، ئه وا چه ندین تیۆری فیمه نزمی هه ن، هه موویان به پێی قوئاغه کانی پێشکه وتی کۆمه لگه، ئه وانیش په ره یان سه ندوو. ده کریت تیۆره فیمه نزمیه کان له سق قوتابخانه ی سه ره کیدا پۆلین بکرین، ئه وه ش به پشتبه سن به شیوازی گه سه سەندنی تیۆره فیمه نزمیه کان له سه ره تای سه ره لدا نیه وه تا وه کو ئه مپۆ. بۆ ئهم مه به سه ئهم توئزینه وه یه له ئاراسته فیمه نزمیه کانه وه شوپووه توه تا ئه وشوینه ی قوتابخانه تیۆریه کانی وه ک: چاکسازی و به رگریکاری و به ره له سترکاری لیک جیاکردنه توه، که هه ر یه که یان تیۆریک یان چه ند تیۆریکیان له خو گرتوو، ئه وه ش له میانه ی شیکردنه وه ی ئه و تیۆره وه توئزینه وه که پێیان گه یشتوو. له ئه نجامه کانی ئهم توئزینه وه یه: رهوتی پهره سەندنی تیۆری فیمه نزمی له سه ره تای سه ره لدا نیه وه تا کو ئیستا له چه ندین په هندی جیاواز و توخمی جیاوازی پیکه یه نری بنیادی کۆمه لایه تییه وه هه ولێاند او هه با به تکانی په یوه ست به واقیعی ئافره ت تاوتوئ و شیکه نه وه. داها تووی ئهم تیۆره وه په یوه ست به چه ندیتی سه رکه وتی فیمه نزمی فره کولتوو ره وه له شیکردنه وه ی زیاتری رهوشی ئافره ت له کۆمه لگه و کولتوو ره جیاوازه کاند. هه ره وه له م تیۆره شه وه رهوتی فیمه نزمی ئیسلامی ده رکه وتوو و کار ده کات له سه ر دۆخی ئافره تی موسلمان له کۆمه لگه ئیسلامیه کاند، ئه وه ش له میانه ی هه وله کانی خو یانه وه بۆ خویندنه وه یه کی دیکه و پیداجوو نه وه به ده قه ئایینییه کان. ئه مانه ده ریده خه ن که ئازادی فره په هه ند و ده بیته ئیتر قورئان ئافره تانه بخوینرته وه و شیکردنه وه ی ئافره تانه بۆ فره مووده کان بکریت.

کلله وشه: فیمه نزم، قوتابخانه ی فیمه نزمی چاکسازی، قوتابخانه ی فیمه نزمی به رگریکاری، قوتابخانه ی فیمه نزمی به ره له سترکاری.

1. پێشه کی

ئاشکرایه له سه ره تای میژوو وه ئافره ت ده رکی به وه کردوو، که به شه یوه یه کی نایه کسان مامه له مامه له ی له گه ل پیاودا ده کریت و به دیدی ئافره تیش هۆکاریکی زۆر بۆ ئهم نایه کسانیه کۆمه لایه تیانه بوونیان هه یه.

فیمه نزم هه م فه ره همیش بزوتنه وه یه کی پراکتیکه. ئه مه بزوتنه وه یه کی فه ریه له به ره ئه وه ی له کایه ی ئه کادیمییدا تیۆر و توئزینه وه و میتۆد و پارادایمی تایبه ت به خو ی هه یه، هه ره وه له رووی پراکتیکه شه وه چه ندان ریکخرا و بزوتنه وه ی دا کۆکیکار له مافی ئافره تی هه یه که چالاک و دروشمی تایبه تیان هه یه (Tong, 2018, 10). که واته فیمه نزم به ره وتیکی مه عریفی، سیاسی، ئابوو ری و کۆمه لایه تی و کولتوو ری له قه له م ده دریت.

میژوو ی فیمه نزم و تیۆره کانی به سه ر سق شه پۆلدا دابه ش ده بن، ئهم شه پۆلانه رهوتی پهره سەندنی تیۆره فیمه نزمیه کان به پێی میژوو و دروشمه کانیان ده ستنیشان ده کهن. شه پۆلی یه که م که له (۱۸۴۸) ده ستیپێکردوو و سه ره تای دروستبوونی فیمه نزم بوو که له ئه مریکا وه سه ریه له دا. شه پۆلی دووه م له (۱۹۶۰) له ئه مریکا و له (۱۹۶۷) له ئه وروپا سه ریه له دا که ته وا وکه ری شه پۆلی یه که م بوو. شه پۆلی سێیه م له (۱۹۹۰) تا کو ئیستا به رده وامه (Tong, 2018, 20). له چوارچۆیه ی ئهم شه پۆلانه ی بزوتنه وه فیمه نزمیه کان و ئه و گۆرانا نه ی به سه ریاندا هاتوو تیۆره کانی شیان که له که بوونی مه عریفیان به خو یانه وه بینوو، که به پێی شیواز و چه ندیتی پێشکه وتی کۆمه لگه؛ ئه مانیش داواکاری و ئاراسته ی بیرکردنه وه و خویندنه وه یان بۆ مه سه له کانی په یوه ست به ئافره تان

گۆڧانى به سهدا هاتوو. له مر ووه ژماره يه ك تيؤرى فيمه نيزمى هاتوونه ته ئاراه، كه هه ريه كه يان هه وليداوه روو كاره كانى نايه كسانى و هه لپه رستىكردى پياوان بۇ ئافره ت بخته روو، به تايه ت رهوشى ئافره ت له ئه مريكا و رۆژئاوا، كه سه رنج دهر دىت تيؤره فيمه نيزميه كان هه موويان له كۆمه لگه ي رۆژئاوايى دهر كه وتوون و په يوه ستن به بارودؤخى رۆژئاواوه، ئه گه رچى ئاراسته ي فيمه نيزمى ئيسلامى ده شى ئه و بيروكه يه بخته ژير گومانه وه، چونكه ئه م رهوته ئيستا له ولاتانى رۆژه لاتى ناوه پاست و ولاته رۆژئاوايى و ئه مريكا ش بوونيان هه يه.

هۆكارى سه ره لدانى ئه م تيؤرانه خراپى رهوشى ئافره ت و بوونى نايه كسانى كۆمه لايه تى و هه لپه رستىكردى به رامبه ر به ئافره تان، ئيتر بۇ ئه وه ي هه وليد دىت مه سه له په يوه سته كان به ئافره ت بكرينه بابه تيگه ليكى سه ره كى كيشه كۆمه لايه تيبه كان و پيويستىتى بۇ چاره سه ركردنيان بيته ئاراه و بين به بابه تى كۆمه لگه به گشتى. به جورىك بابه ته كانى ئافره تان وه ك بابه تيگه ليكى لاهه كى مامه له يان له گه لدا نه كرىت، وه ك چۆن له تيؤره كۆمه لايه تيبه كان و لاي تيؤره وانه كۆمه لئاسه كان وا مامه له يان له گه ل كروه، هه ر بويه چه ندين تيؤرى تايه ت به ئافره تان دهر كه وتن بۇ خويندنه وه ي مه سه له په يوه سته كان به ئافره ت به ديدىكى فيمينستانه و روانگه يه كى ديكه، كه كۆمه لگه به ويپيه ي كۆمه لگه يه كى په تياركيه، پي ئاشنا نه بووبو وه ره وه با به شپوه يه كى ريكخراو ئافره ت بانگه شه ي بۇ ئازادى و يه كسانى كۆمه لايه تى و پيدانى دهر فه تى يه كسان به ئافره ت ده كرد هاوشپوه ي پياوان. بابه ته كانى په يوه ست به ئافره ت له كۆمه لگه دا به شپوه يه كى لاهه كى و له چوارچپوه ي تيؤره كۆمه لايه تيبه كاندا مامه له يان له گه لدا ده كرىت (الخال، 1996، 503، 00)، هه ر بويه ئه م حاله ته وايكردوو ه تيؤره فيمه نيزميه كان په ره سه ندى زؤر به خويانه وه ببين.

زيتر له وه ش ئيستا بابه تيگه ليكى وه ك جينده ر و هاوپره گه زه كان هاتوونه ته ئاراه كه له چه ن ولاتيك له رووى ياساوه دان به هاوپره گه زه كان دانواه و پالپشتيان ل ده كرىت، ئه م حاله ته ئه و چوارچپوه ته قليديانه ي شكاندوو كه بوليتبه ندى بۇ ره گز و په يوه ندى ئيوان ره گه زه جياوازه كان ده كرد له رابردودا. له نه وه ده كانى سه ده ي بيسته وه فيمه نيزمه ئيسلاميه كان دهر كه وتوون كه خويندنه وه يه كى ئافره تانه بۇ قورئان و سونه تى ئايينى ئيسلام ده كن.

له رۆژگارى ئه م رۆدا چه ندين تيؤرى تايه ت به بابه تى جياوازي وه ك نايه كسانى و نادادى كۆمه لايه تى هاتوونه ته ئاراه ته نانه ت ئيستا رهوشى ئافره ت و كيشه كانى بوارى تايه تيان هه يه و له كايه ي ئه كاديمي پارادايمر و ميتودى تايه تيان هه يه جياوازي له ميتود و شيوازي توئيئينه وه ي باوى كايه ي ئه كاديمي. سه رنج دهر دىت تيؤره فيمه نيزميه كان پيشكه وتيان به خويانه وه بينيووه به هۆكارى بن هيوابوونى ئافره ت له ئه زمونكردى پوزه تيشيزمى بالا ده ست. ئه وه ي جىگه ي سه رنجه ئه وه يه كه زؤر به ي ئه م تيؤرانه له شوپشى پيشه سازيه وه تا ئيستا به بوار و بنچينه ي كۆمه لگه ي رۆژئاوايه وه به ستراونه ته وه و پيشكه وته كانيان په يوه ستن به پيشكه وتى ئه و كۆمه لگايانه وه (Donovan, 2000, 57).

به شپوه يه كى گشتى ئه م تيؤرانه هه وليدان بۇ ده ستنيشانكردى و روونكردنه وه ي ئه و جياكارى و نايه كسانيه ي كه ئافره ت له هه موو بواره كانى ژياناندا رووبه روويان ده بنه وه، ئه گه رچى ئافره ت هه لى نايابيان بۇ ره خساوه به تايه ت له و بوارانه ي كه پيشبىنى نه ده كرا ئه وان بتوانن بچنه ئيوانه وه وه ك سياسه ت و ئابوورى و سه ره به خو كاكردنيان له بوارى بازرگانى و حزبداريدا. ئامانجى ئه م تيؤرانه جه ختكردنه وه يه له رهوشى ئافره ت و واى ليكرىت بتوايت رووبه رووى ئه و كيشه كۆمه لايه تيبه وه بيتته وه كه كۆمه لگه ي مروى به رده وام له رووبه رووبونه وياندايه. ئيتر بابه تى په يوه ست به ئافره ت تيؤرى تايه ت به خوى هه بيت كه بتوايت وورد و درشتى بابه ته كانى ئافره ت له كۆمه لگه دا تاوتوئ و گريمان بكات له رووى سياسى، ئابوورى، كۆمه لايه تى و كولتوريه وه. به پي قوناغه ميژوويه كان و پيشكه وتى كۆمه لگه ئه م تيؤرانه ش گۆڧانيان به سهدا هاتوو و كه له كه بوون.

له ئيوان تيؤره كلاسكه فيمه نيزمه كان و نوپكان جياوازيه كى تيؤرى بوونى هه يه سه باره ت به خويندنه ويان بۇ مه سه له ي ئافره ت، به جورىك تيؤره كلاسكه كان ئافره تيان وه ك تاكه بابه ت وه رگرتوو و جه وه ره ي گرمانه و توئيئينه وه كانيان ئافره ت بووه، تيؤره نوپكان وا ته ماشاى پرؤسه ي هه لپه رستىكردى (استغلال) ئافره ت ده كهن كه له رووى كۆمه لايه تيبه وه بنيادنراون و هۆكاره كانى ره گورپشه ي كۆمه لايه تى و كولتوريبان هه يه كه په يوه ستن به واقيعى كۆمه لايه تى ئافره ته وه هه روه ها بابه تيگه به په يوه نديه كۆمه لايه تيبه باوه كانى ئيوان ئافره ت و پياوه وه گرئدراوه (McRobbie, 2009; Valenti, 2007).

پرسى سه ره كى ئه م توئيئينه وه يه برىتبه له: تيؤره فيمه نيزميه كان چۆن مامه له يان له گه ل پرسى جياوازيه كانى ئيوان پياوان و ئافره تاندا كرووه؟ چۆن كۆمه لگه جياوازه كان كه خاوه نى ئايين و كولتورى تايه ت به خويان، پرسى فيمه نيزميان ئيدا دهر كه وتوو؟ ئايا ئه م تيؤرانه توانيوiane چاره سه ر و ديدگايه كى وا بيننه ئاراه كه بتوانيت به هويانه وه كيشه ي نايه كسانى و هه لپه رستىكردى ئافره ت و پياوان كۆنترؤلبكرت و يه كسانى بال بكيشيت به سه ر كۆمه لگه دا؟.

له سهر بنه ماى ئەو پرسپارانە ئامانجى ئەم توڧزىنە وە به شىكردنه وە به گرنگترين تيوره فيمه نيزمه كانه كه شيوه كانى جياكارى كۆمه لايه تى نيوان پياو و ئافره تيان تاوتوڧكردوه. له گه ليشيدا پۆلنكردن و ديارىكردن قوتابخانه كان و ناساندنى تيوره فيمه نيزمه كان له ئىستادا. ميتۆدى به كارها توه لهم توڧزىنە وە به، ميتۆدى شىكارىبه، كه هه ولده دات بنه ما جياوازه كانى تيورو ئاراسته فيمه نيزمه كان شىبكاتوه له گه ليشيدا شىكردنه وە بۇ قوناعه كانى پيشكه وتى ئەم تيورانە بكات و خالى جياوازي و ليكچووى نيوانيان تاوتىبكات ئەوهش به ئامازهدان به ئامانجى ههر يهك لهو هزرانه. له كۆتاييشدا چەند ئەنجامىك خراونه ته روو.

2. جۆره كانى تيوره فيمه نيزميه كان

نايه كسانى نيوان ئافره ت و پياو به شيوه يهكى سهرهكى ده گه رپته وە بۇ جياوازي واقيعى كۆمه لايه تىيان و ههر ئەمه شه بووه ته هۆى جياوازي له شيوازه كانى هه لپه رستى كه رووبه رووى ده بنه وە. ئەم دۆخه وا ده كات نايه كسانى و چهوساندنه وە و ئازادى خويندنه وە جياوازيان بۇ بكرپت و له كۆمه لگه يهك بۇ يهكى ديكه فۆرميان بگۆرپت. ئەو بابە تانهى كه ئامازه يان پيكر خالى هاوبه شى نيوان تيوره فيمه نيزميه كانن. وهك چۆن (دۆبۆڧوار) له چله كانى سه دهى بيسته مدا ووت به ناوبانگه كهى بلابووه كه ده لپت "ئافره ت به ئافره تى له داىك ناپيت، به لكو ئەوه كۆمه لگه يه دهيكات به ئافره ت" (Thurman, 2010, 120) ئەوا تيوره فيمه نيزميه كانيش وا تهماشاي هه لپه رستى به رامبه ر به ئافره ت ده كهن كه ئەمه بابە تيكه و له رووى كۆمه لايه تى و كوتلور يه وە دروستكراوه و مه سه له يهكى ته واو كۆمه لايه تىبه نهك بايۆلۆژى؛ په يوه سته به فۆرمى په يوه ندى كۆمه لايه تى نيوان پياو و ئافره تان (بگه رپوه بۆ: McRobbie 2009; Valenti 2007). كه وا ته ئەم مه سه لانه ره گوريشهى كۆمه لايه تىيان هه به تا بايۆلۆژى.

ژماره يهك تيورى فيمه نيزمى جياوازي بوونيان هه به كه ههر يه كه يان به ديدگا و ره هه ندى جياوازه وە تهماشاي رهوشى ئافره تيان كردوه و په يوه ندى نيوان پياو و ئافره تيان له كۆمه لگه ي مرۆى تاوتوڧ كردوه.

ئوهى تىپىنى ده كرىت له سهر تيوره فيمه نيزميه كان ئەوه يه كه ههر تيورىك هه ندىك كه له كه بووى تيوره كانى پيشخۆى له خۆگرتوه له گه ل ئەوهى له رووى ئابديۆلۆژيه وە جياوازيان هه به، به لآم هه موويان به دهورى مه سه له كانى ئافره تانه وە گردبوونه ته وە، ههر ئەمه يه كه يارمه تيدهر بووه تا له شه سته كانه وە هه تا ئىستا تيوره فيمه نيزميه كان په ره سه ندىن به خۆيانه وە بينن. ئيتر لهو ميژوووه ئەم تيورانە به شيوه يهكى به ره سه ته به ره مه فه كرىه كانيان زۆر چالاكانه كاريگه ريان له سهر كۆمه لگه دروستكرد كه له هيج ماوه يهكى ديكه دا ئاوا نه بووه، ئەمه ش كه له كه بوويكى فكرى زۆرى سه باره ت به تيوره فيمه نيزميه كان هتياوه ته ئاراهه. ئاشكرايه تيوره فيمه نيزميه كان به تيورى ليپالى ده ست پنده كات و به تيوره كانى پۆست مۆدىرنه كۆتاييان دپت. ئامانجى هه موو تيوره كان يهك شته ئەويش هه ولدانه بۇ كۆتاييه تيان به هه موو هه لپه رستىكرديك كه رووبه رووى ئافره ت ده يتته وە له لايه ن كۆمه لگه وە (Hannam, 2007). له پيناو پۆلنكردن تيوره فيمىستيه كان وا پيويست ده كات به پيى ئەو هۆكارانه يتت كه له قوناعه جياوازه كاندا ئەم تيورانە له نيواندا په ره يان سه ندوه، ليره دا هه ولده درپت لايه نه فكريه كانى ههر تيورىك بخريته روو و ئەو مه سه لانهى كه جهختى له سهر ده كه نه وە ههر له شه سته كانى سه دهى رابردوه وە تاوه كو ئىستا.

1. تيوره چاكسازه فيمه نيزميه كان (Reform Feminisms):

ئەم قوتابخانه يه چەند تيورىك له خۆ ده گرىت كه جهخت ده كه نه وە له سهر كاركردى ئافره ت له ئيو خيزان (وهك داىكايه تى و كابانى ناو مال) و له بوارى ئابورى به شيوه يهكى هه مه كى و، هه ولده دن جۆره كانى هه لپه رستىكردى ئافره ت له كايه جياوازه كاندا ده ستيشان بكن، ئەوهش له پيناو باشتركردى رهوشى كۆمه لايه تى و گوزه رانيان. ئەم قوتابخانه يه له واقيعه وە سه رچاوه ده گرىت و هه ولده دات له دۆخى ئافره ت تىبكات و كاربكات بۇ گۆرپنى. ليره دا تيورى ليپالى يه كيكه له تيوره هه ره زه قه كانى ئەم قوتابخانه يه.

1-1 فيمه نيزمى ليپال (Liberal Feminisms):

ئەم تيوره پيوايه جياوازي نيوان ئافره ت و پياو هپنده گه وره نيه كه بووه ته هۆى جياوازي له مافه تايه ته كانى هه ردوو ره گه ز هه ره وها جه خته كانه وە له سهر ئەوهى بانگه شه كردن بۇ ئەو جياوازيانه يه واىكردوه نايه كسانى كۆمه لايه تى له نيوانيان درووست بيتت و كۆمه لگه ش ئەو نايه كسانيه قبولبكات. سه ره تا ئەم ره وته روويان له ئافره تانكردوه و هه ولپانداوه رۆشنايى بخه نه سه ر ئەو سته مهى له ئافره تان ده كرىت له سهر ئاستى جيهان به و پييهى له هه موو كونجيكى ئەم جيهانه ئەو سته مكاريه چوونيه كه. ئيتر لهو گۆشه نيگايه وە كه ئەم تيوره جياوازي ههر دوو ره گه ز ره ت ده كاته وە، بانگه شه ده كات بۇ نه هيتتى هه موو جۆره نايه كسانيهكى كۆمه لايه تى له نيوان پياو و ئافره ت به تايه ت له بواره كانى خويندن و كاركرندا. وهك چۆن لۆربر (Lorber)

جەختدەكانەوہ كە ئەم تېۆرە سەرکەوتوو بووہ لە لەنۆبەردنى چەندىن بەرەست لەبەردەم ئافرەت بۆ چوونە نۆبواری کارکردن كە سەردەمانىك بۆ پياوان قۆرخرابوو، ھەرەھا ھاوکاربووہ لە يەكسانکردنى مووچە لەنۆبان ھەردوو پەگەز لەگەلشيدا قبولکردنى شەرعانەى لەباربەردنى مندال (Lorber 2000, 28; Shelton and Agger, 1993, 38). ئەوہى لێرەدا دەردەكەوئیت ئەوہى كە ئەم تېۆرە پاوستەوخۆ جەختىكردووہتەوہ لەسەر ناہەكسانى بەرجەستە و واقیعی كە پووبەرووی ئافرەت دەبیتەوہ بەتایبەت لەو مەسەلانەى پەيوەستن بە كارکردن و يەكسانى لە مووچە و دەستەحەق، بەجۆرێك ئەم تېۆرە پێنوايه ئەوہ شتێكى ئەقەلب نىيە كە جياوازی نۆبان پياو و ئافرەت بە بنچینەى بايۆلۆژى پاساوى بۆ بەنریتەوہ و ھەلپەرستىكردن لەو بۆچوونە نەرتیانە و بەكارھێنانى ئەو جياوازییانە لە جۆرى كار و ئەوانەى پەيوەستن بە داھاتەوہ و دەستكەوتى پێگەى ئیدارى بەرزتر، بكریت.

زیتەر لەوہش، چەندان مەسەلەى جەوھەرى دیکە كە لەمیانەى بزافەكانى ئافرەت لە حەفتاكانى سەدەى بیستدا دەرکەوتن ھەك ھەموارکردنەوہى مافە يەكسانەكان بە پلەى يەكەم بە تېۆرى لیبېرالى كارىگەر بوو (Lorber 2000, 28) ھەرەھا ھەر ئەم تېۆرەبوو لە ئەمرىكا جياكارى پەگەزى پەش پێستەكانى پەتەكردەوہ و ئەوہ بوو ھۆكارى دانانى پرۆگرامىكى ئەرتىنى بۆ ئەوہى پەش پێستەكان بەشيان ھەبیت لە بازارى كار و خوئندندا (Bhavnani, 2001, 36).

لەگەل ئەو سەرکەوتنەى ئەم تېۆرە بەدەستى ھیناون، ئەوا زۆر سەرکەوتوو نەبووہ لە لەناوبەردنى جۆرەكانى دیکەى ناہەكسانى كە لەدامەزرانەكانى كاردا بەدەرناكەون، بەجۆرێك لە شوئى كارکردندا بنمىچىكى شووشەى ھەبە كەوادەكات ئافرەت نەتوانیت پێگەى ئیدارى بەرزتر بەدەستبەیت ئەگەرچى تواناشى ھەبیت. گرنكى ئەم تېۆرە تەنھا لەوہدانىيە كە دەستكەوتى ھەبووہ بەلكو لەوہشدايە كە بەشێوہىكى زانستى ئاوپى لەو راستیەداوہتەوہ كە جياوازیەك ھەبە كۆمەلگە دەيسەبیت بەسەر ئافرەت لەگەل ئەوہى ئافرەت ھەمیشە لەھوڵدان و تىكۆشاندا بۆ ئەوہى تواناكانیان لە ئاستى توانای پياویدا بێت ئەگەر زیاتریش نەبیت (Donovan, 2000, 78).

بنیادە كۆمەلایەتیبەكان بە ناہەكسانى و جياكارىبەكان پازىيە و ھەك پاستیەكى واقیعی مامەلەى لەگەلدا دەكات كە ناتوانریت پووبەرووی بوہسترتەوہ، ئەم بابەتانە تېۆرى لیبېرالى بە چەندان كارى زانستى و ھزرى و كارى سیاسى پووبەروویان بووہتەوہ. لەگەل ئەوہى ئەم تېۆرە تارپادىەكى زۆر توانى كار بۆ يەكسانى لە كارکردن و خوئندن و مووچەى ئافرەت بكات، ئەوا ھەك تېۆرىكى رادىكالى نەيوستووہ سەرلەبەرى سستى سیاسى و ئابوورى ھەلئەكینیت و سستىكى دیکە لە كۆمەلگەدا جىگەرەوہ بێت، لەبەر ئەوہى ئامانجى ئەم تېۆرە كارکردن بووہ بۆ باشتكردنى پەوشى ئافرەت لەنۆبەردنى كۆمەلگە جياوازیەكان نەك بەرھەلستى كۆمەلگە بكات ھەك چۆن تېۆرى ماركسى و سۆسیالیستى ھەولیان بۆ داوہ.

2. تېۆرە بەرگریكارە فیمەنیزمىبەكان (Resistance Feminisms):

ئەم تېۆرانە جەخت دەكەنەوہ لەسەر توندوتیژی و زۆرەملی سىكىسى كە ئافرەت پووبەروویان دەبیتەوہ ھەرەھا بەكارھێنانى شارەزابى ئافرەت بەوپیەى توخمىكى جەوھەرىيە بۆ مەعریفە و كۆلتوورى كۆمەلگە، واتە لە بواری ئافرەت بگوازرتەوہ بۆ ئەوہى بېتە توخمىكى كۆمەلگەى گرنكى كە مەعریفەى گشتى و كۆلتورە جياوازیەكانى كۆمەلگە دووبارە دروستبكاتەوہ. ھەرەھا ئەم تېۆرانە جەختدەكەنەوہ لەسەر كارىگەرى بنیادى پياوسالارى لەسەر پەيوەندى نۆبان ئافرەت و پياو و ئەم بنیادە لە ھەموو ئەو كۆنچ و كەلەبەراندەدا تەنزاوہتەوہ، كە پەيوەندى پياو و ئافرەتى تیدا ئامادەبیت. ئەم تېۆرانە دەرىدەخەن كە چەوساندنەوہى ئافرەت و كەمكردنەوہى ئەرزش و پێگەى لایەتیکى گرنكى ئەو ئایدیۆلۆژیا و بەھایانە لەخۆ دەگریت كە تايبەتن بە شارستانىتى پۆرتاوايى. ئەم ئایدیۆلۆژیا و بەھایانە لەزۆر بواری ژيانى پۆزانەدا تیبىنى دەكرین ھەك ئابىن، میدیا، ھەرزش، توخمە كۆلتورىيەكان. لەسەر ئەم بنەمایە كە ئەم قوتابخانەى بايەختىكى زۆر دەدات بە ھەلپەرستىكردنى سىكىسى و ئەو توندوتیژیەى پەيوەستە پىوہى، بەتایبەت لاقەكردن و پۆرنۆگرافى (المواد الاباحية) -بەكارھێنانى وئە و قیدىوئە نەشیاو یان پووتى ئافرەتان بەمەبەستى ھەرەشەلێكردن و كۆتەرۆلكردن- ئەو تېۆرانەى دەچنە چوارچۆیەى ئەم قوتابخانەپەوہ بریتىن لە رادىكالى، ماركسى و سۆسیالیستەكان، لىسبىبەنەكان و شىكردنەوہى دەروونى و تېروانىنى فیمەنیزمانە.

1- فیمەنیزمى رادىكالى (Radical Feminism):

ئەم تېۆرە بە رادىكالى ھەسەدەكریت لەبەر ئەوہى واى بۆ دەچیت كە چەوساندنەوہى ئافرەت يەكێكە لە گرنكترین فۆرمەكانى چەوساندنەوہ لە كۆمەلگەدا و لە ھەموو كۆمەلگەكاندا ئەم چەوساندنەوہى يەك فۆرمى ھەبە، كە تەنھا لەسەر ئافرەتبووون كورتبایتەوہ، بەلكو پەلدەكیشیت بۆ بابەتى دیکەى ھەك پەگەز و كۆلتوور و چىنايەتى و سیاسەتیش. ئامانجى سەرەكى ئەم تېۆرە گۆرپى ئەو واقیعی و ئەو كۆمەلگەپەيە كە ئافرەتى تیدا دەزیت، ئەوہش بە مەبەستى گۆرپى بنیادى ھەلپەرستىكردن كە ئافرەت دووچارى دەبیتەوہ، لەھەمانكاتدا ئەم تېۆرە ناہەوئیت بەجۆرێك ئەو مەسەلەپە بورۆژنیت كە

به شيوه يه كى هه مووه كى و ته واو سه رله به رى سستم بگرېته وه (Donovan, 2000, 102). هه روه ها مه به ستى ئه م تيوړه مملانيې هتزه دژى پياوان و ئه و دامه زراوانه ي كه داينمه زراندووه. ليره دا فيمه نيزمى سؤسيالستى جياوازه له راديكالى كاتيک هؤكارى چه وساندنه وهى ئافره ت ده ستنيشان ده كريت، ئه وهى يه كه ميان ده ستنيشاني سه رمايه دارى ده كات وه ك سه رچاوهى سه ركه ي چه وساندنه وه، له به رامبه ردا راديكالى ئاراسته ي شيك ده ستنيشان ده كات به وهى كيشه ي سه ركه ييه بؤ بنيادنانى چه وساندنه وه، كه ئافره ت پروبه رووى ده بيتته وه. هه روه ها به پتجه وانه ي ليبراله كانيش كه بنيادى گشتى كؤمه لايه تى قبوولده كهن، به لام بنه ما سه ركه ييه كانى په يوه ست به دووباره به شينه وهى داها ت ره ت ده كه نه وه، كه چى راديكاله كان پتيان وايه ده بيت سستمى كؤمه لايه تى پيشكرېته وه و دووباره ده ستنيشان و سنوره كانى ريكبخرېته وه (Cambell and Wasco, 2000, 778).

زيتړ له وه، ئه م تيوړه به سؤراخى هه لپه رستى سيكسيه وه يه كه ئافره ت پروبه رووى ده بيتته وه؛ هه لپه رستيه ك كه پالېشتى له بالاده ستى پياوسالارى ده كات له سه ر ئافره ت. به پيى بؤچوونى (Lorber) ئه م سؤراخكرده تيگه يشته كان سه باره ت به پياوسالارى به رفران ده كات، ئه وه ش له ميانه ي پتئاسكردى ئه وهى پياوسالارى سستمى جيهانيه و پشت به ملكه چيكردى ئافره ت بؤ پياو ده به ستيت، ئه ويش له ميانه ي توندوتيتى و هه لپه رستى سيكسيه وه (Bottero 1998, 475; Crow 2000; Rhodes, 2005; Lorber 2000: 66, 75). بنيادى پياوسالارى بالاداستى تيدايه و ريگه به پياو ده دات كه ده سه لايى زياترى له ئافره ت هه بيت ئه و ده سه لايه تى نه ك ته نها له سه ر ئاستى تاكه كه سى، به لكو له سه ر ئاستى سياسيش بر ده كه ن.

ئه م تيوړه له شه سته كان و هه فتاكانى سه ده ي بيست بالى كيشابو به سه ر تيوړه فيمينستيه كان و جه ختى كردووه ته وه به شيوه يه كى سه ركه ي له سه ر تويزينه وه له سه ر جياوازيه كانى نيوان پياوان و ئافره تان وه ك دوو بوونه وهى دژ و جياواز به ته واوه تى، به مپييه ئه و حاله تانه يان له به رچاوه نه گرتووه كه له نيو يه ك كؤمه لگه دا جارى وايه جياوازي له نيوان پياو و ئافره ت به پيى شوين و كات و مه وقف ده گورپت (Donovan, 2000, 105).

ئه م تيوړه بنه ماي جياوازي نيوان پياو و ئافره تى گه راندووه ته وه بؤ جياوازي له رووى بابو لؤزى و سستمى پياوسالاريه وه. ته به نى چه مكى پياوسالاريكردووه كه پياوه تى ئميازاتى هه يه له به رامبه ر ملكه چكردى ئافره ت. ئه و جياوازيه ي له نيوان پياو و ئافره تدا هه يه دوو بوونه وهى جياوازي هتئاوه ته ئاراهه كه خه سله ت و سيمى جياوازيان هه يه و دژ به يه كن، به مپييه كؤنرؤلكارى پياو و چه وساندنه وهى ئافره ت ئاكامه كه ي مملانيې به رده وامى نيوان ئه و دوو ره گزه يه (Chafetz 1997; Pollert, 1996).

هه روه ها (پوليرت) (Pollert) پتياويه كه پتويست ده كات ره هه نديكى ديكه بگرينه به ر جيا له وه ره هه نده دووفاقيه ي فيمه نيزمه راديكاله كان كه سه رمايه دارى و پياوسالارى پتكه وه كؤده كه نه وه بؤ خوئنده وهى هه لپه رستيكردن به رامبه ر به ئافره ت، به جؤريك ئه م پيشنبارى ره هه نديكى ديكه ده كات كه بتوايت له (جؤر) تبيگات به ويپييه په يوه سته به هه موو جؤره كانى په يوه ندى كؤمه لايه تى و له و بابته دانه پراوييت. ئه م پيشنبارى پوليرت هاوكاته له گه ل ره خنه كانى (شپرى مؤريدج) (Cherrie Morage) له م تيوړه به وهى جه ختكرده وهى ئه م تيوړه له سه ر ره وشى سيكسى و چه وساندنه وهى ئافره ت له م ره هه نده وه وايكردووه نه پرژيته سه ر دؤخ و مه سه له په يوه سته كان به چه وساندنه وهى ئافره ت پتست ره شه كان و ئافره ت هه ژاره كانى جيهانى ستيه م (Zack et al 1998, 395) يان ته وانى چاره نووسيان وايه ببنه به ختوكه رى كه ستيكى خاوه ن پتداويستى تايه ت.

ئاراسته ي زؤر لادهرى ئه م تيوړه ته وه يه كه به وه گه يشت بانگه شه بكات بؤ ليسيه نى و فيمه نيزمه ليسيه نه كان ده ركه ون و درووشميان له مباره يه وه برتتيووه له "واز له موماره سه ي سيكس بيتن له گه ل پياوان و پرويكه نه ئافره تان بؤ ئه م مه به سته، ئافره ت هاورايتيه كه له رووى فكرى و پالېشتى سؤزداريه وه پالېشت ده كات. به مپييه فيمه نيزمى ليسيه نى (Lesbian Feminism) بيوونه هه لگرى ئه و درووشمه و وورده وورده سه ريانه لدا (Zack et al 1998, 395) ئيستا له سه ر ئاستى جيهان چه ندين و لات هه ن كه له رووى ياسايه وه ئه م بابته يان ريگه پتداوه.

2- فيمه نيزمى ماركسى و سؤسيالستى (Marxist Feminisms) (Socialist Feminisms):

ليره دا هه ولده رپت هه ر دوو تيؤرى ماركسى و سؤسيالستى له يه ك خالدا كؤبكرېته وه له به ر ته وهى هه زره كانيان تاراده يه كى زؤر نزيكى يه كترن.

وه ك له سه روه و تامازه ي پتكارا تيؤرى ليبرالى جه ختده كانه وه له سه ر يه كسانى ماف له نيوان ئافره ت و پياوان به شتويه يه كى گشتى، ئه وا تيؤرى ماركسى باس له وه ده كات كه سه رمايه دارى بنچينه ي سستمى پياوسالاريه، به مپييه ئابوورى تيده په رپتيت په لده هاويت بؤ سه رچاوه ي زؤر ئالؤزتر بؤ سه ركو تكردى ئافره ت له نيو ختزان و كوتوور و شوپنى كار و له نيو ياسادا (Hirschmann, et. al, 2007). به تيگه يشتنى ئه م تيوړه دوو هؤكار هه يه بؤ چه وساندنه وهى ئافره ت يه كيكيان پشتبه ستنى ئافره ت به پياوان و هؤكارى دووم هه لپه رستيكردنه به رامبه ر به ئافره ت كه وه ك سه رچاوه يه كى مرؤبى كه م نرخ ته ماشايده كريت له نيو

ھىزى كار لە چوارچىۋە سەرمايەدارىدا (بگەرپتو: Lorber, 2000). بەيچەۋانە تىۋرى لىپرالى ئەۋا ئەم تىۋرە ھەۋلدەدات بۇ گۆرپنى رەۋشى ناھەموارى ئافرەت لە ميانەى گۆرپنى بىچىنەكانى ھەلپەرىستىكىردن كە دووچارى دەيىتتەۋە، بەمانايە تىۋرى ماركىسىمى فېمىنىست ئەنھا ھەۋل بۇ ئەۋە نادات كە رەۋشى ژيان و گوزەرانى ئافرەت باشتر بكات ھەرۋەھا دەكۆشيت بۇ لەتئوبردنى ئەۋ سىستەمە سىياسى و ئابوورى و كۆمەلەيەتتەيە كە ھۆكارەكانى ئەۋ ھەلپەرىستىكىردنە دروستدەكات (بگەرپتو: Bergoffen 2010; McCann and Kim, 2016)، بە دەستەۋازەيەكى دىكە لەتئوبردنى سىستىمى سەرمايەدارى، كە پالپشتى سەرەككەيە بۇ ئەۋ سەرەككەردنى ئافرەت لە چوارچىۋە سىستەمە كەيدا. بەيپى ئەم تىۋرە ئافرەت لە دوو باردا دەچەسپىنەۋە يەكيان بەھۆكارى ئىتتىمايان بۇ چىنى كۆمەلەيەتتى و ھۆكارى دووم ئىتتىمايان بۇ رەگەزى مېيىنە. كەۋاتە لېرەدا دەردەكەۋىت ئەم تىۋرە ئەنھا گرنكى بە ئافرەت نادات بەلكو كاتىك چىنى كۆمەلەيەتتى خواروو دەچەسپىنرېتتەۋە ئەۋا ئافرەت و پياۋى ئەۋ چىنە دەچەسپىنرېتتەۋە.

تىۋرى ماركىسىم جەختدەكەتەۋە لەسەر بوونى پەيۋەندىيەك لەتئوان سىستىمى سەرمايەدارى و چەۋسەندەۋە ئافرەت، بەۋىيەيە ئەۋ ھەلپەرىستىيە بەرامبەر ئافرەت دەكرىت لە تىۋ مالى و لە بازارى كار كە سەرچاۋەيەكى سەرەككەيە بۇ جىاۋازى كۆمەلەيەتتى، ھەردو دامەزراۋەى (ئابوورى و خىزان) پۆلى ئىدا دەيىنن، بەجۆرىك ئابوورىيەكە دەگەرپتەۋە بۇ سەرمايەدارى و لەتئو خىزانىش بالادەستبوونى پياۋە، ئىتر لە ساىە سەرمايەدارىدايە كە پياۋسالارى پىنگەيەكى گرنكى ھەيە بەردەۋامى بە ھەلپەرىستىكىردن دەدات بەرامبەر بە ئافرەت (بگەرپتو: Chafetz, 1997; Hurst, 2016). ئەۋ نايەكسانىيە ئافرەت لە بازارى كار رۋبەپروۋى دەيىتتەۋە كە پەيۋەستە بە جۆرەۋە، ئەۋا بەشپەۋەكى كىردەيى و ئايدىۋلۇژى پەيۋەندى ھەيە بە پۆلى لەۋ كارانەي لەمالەۋە دەيكات، كە ھىچ دەسپەقېكى لەبەرامبەردا پىن نادىت. جىاۋازى گەۋرە لە تئوان تىۋرى ماركىسى و تىۋرى سۆسپالىستى ئەۋەيە كە يەكەمىان ھەموو جەختدەكەتەۋەكانى پەيۋەستەن بە نايەكسانى چىنايەتتى (چىنى پىروليتارىا و بۇرژۋازى) كە ئەۋەش بۇ بىئادى سەرمايەدارى دەگەرپتەۋە كە لەتئويدا ئافرەت دەچەسپىنرېتتەۋە. بەلام تىۋرى سۆسپالىستى جەختدەكەتەۋە لەسەر پۆلى بىئادى پياۋسالارى كە پىش سىستىمى سەرمايەدارى بوونى ھەيە پالپشتى و لايەنگرى چەۋسەندەۋە ئافرەت دەكات. كەۋاتە ئەۋەى يەكەمىان ھەموو جەختدەكەتەۋەكانى لەسەر نايەكسانى چىنايەتتى و پۆلى لە چەۋسەندەۋە ئافرەت كەچى ئەۋەى دوۋەمىان ھەموو گرنكىدەكەتەۋەكانى لەسەر پۆلى پياۋسالارىيە كە پىئوۋايە بوونى لە كۆمەلگەدا پىش سەرمايەدارىيە، كە ئافرەت دەچەسپىنرېتتەۋە. (Hurst, 2016) ئەۋەى رۋونكرەۋە كە تىكەلۋوبوونى سەرمايەدارى و بىئادى پياۋسالارى گرنكى، ئەم دوۋانە دوو رۋوى يەك دراۋن ئەۋەش يارمەتدەرىۋو، كە ھانمان بدات لەۋ پەيۋەندىيە تىۋرېنەۋە كە لەتئوان چىن و رەگەزدا ھەيە.

3- تىروانىنى فېمەنىزمە (Standpoint Feminism):

ئەۋ تىۋرانەى سەرەۋە بەۋ فېرەنەى خىستىنەروو سەبارەت بە پۆلىنەندىيە توندوتىژەكانىان بۇ جىاكرەنەۋە ئافرەت و پياۋ، رۋوبەپروۋى رەخنە بوۋنەۋە بەۋەى زولم لە ئافرەت دەكەن ۋەك تىۋرەكانى رادىكالى، ماركىسى و سۆسپالىستى و لىسپىنە. ئەم ئاراستە فېرەيە پىئوۋايە دەيىت مەعريفە لە رۋانگە و تىروانىنى ئافرەتەۋە بەرھەمىيەت ۋەك چۆن لەرۋانگەى پياۋانەۋە بەرھەمەتۋە (Lorber, 2000, 116, 122). ئەم تىۋرە جەختدەكەتەۋە لەسەر شارەزايەكانى ئافرەتان لە ھەموو بۋارەكانى ژيانى كۆمەلەيەتتىيان، لەپال ئەمەشدا شارەزايى و تواناكانى لە بۋارى زانستە سروشتى و كۆمەلەيەتتەيەكاندا. ئەم تىۋرە پىئوۋايە ھىزى بالادەستى بىئادى كۆمەلەيەتتى و ئەۋ فېرەى بالادەستە لە كۆمەلگەدا دەتۋانرېت بەرھەنگارى بىنەۋە لەمیانەى بۇچوون و تىفكىرىنى ئافرەتەۋە و ئافرەت بتۋانېت فېرەيە تايەت بەخۆى دارىژىت كە بتۋانېت بەرامبەر بە (بەدامەزراۋەكرەن) پى خۆى بخاتەرۋو؛ بەدامەزراۋەكرەن كۆمەلەيەتتىيانەى مەسەلەكان كاردەكات بۇ داکوتانى رەگورېشەى بىئادەكان، بىئادگەلىك كە ھەلپەرىستى بەرامبەر بە ئافرەت دەكات و دەچەسپىنرېتتەۋە. ئىتر ئەم ھىزەى بىئادى كۆمەلەيەتتى و ئەۋ فېرە بالادەستە دەيىت بە تىروانىنىكى ئافرەتەۋە بەرھەنگارى بىنەۋە، ئەم ھالەتەش بىگومان دەيىتە ھۆى گۆرپنى واقىيە كۆمەلەيەتتى ھەرۋەھا نرەندى تىروانىنى ئافرەتان سەبارەت بە ھەر گۆرپنىكى كۆمەلەيەتتى كە ئەگەرى رۋودانى ھەيىت (Tong, 2018, 89)، ۋاتە ئەمە ۋادەكات تىروانىنى ئافرەتان بۇ ھەموو پىسكى كۆمەلگە ئامادەيى ھەيىت و بەھەند ۋەرىگىرېت. بۇ نمۋونە (شافىتت) (Chafetz) ئامازە بەۋە دەكات كە كۆمەلناسى بەگشتى و تىۋرە كۆمەلەيەتتىيەكان بە تايەتتى سەرەكەتۋو نەبوۋە لە تىكەلۋوكرەن بۇچوونە فېمەنىزمىيەكان بە بابەتەكانى خۆيەۋە، بەجۆرىك پىنكەتەى سەرەكى بابەتەكانى بن ھەرۋەھا نمۋونەى چەند زانايەكى بەناۋبانگى كۆمەلناسى دەھىنرېتتەۋە كە تىۋرە فېمەنىزمىيەكانىان پىشگۆيخستۋو نمۋونەى (كۆلمان) (ئەلكسەندەر) (گىدنز) بەيچەۋانەى ئەمانەۋە، توژىنەۋەى ئافرەتان كە تەبەنى بۇچوونى فېمىنىستانە دەكات و پىش دەبەستى بە مېتودەكانى توژىنەۋە چەندايەتى و چۆنايەتتەيەكان، ھەۋلدەدات بۇ بەشدارى پىكرەننى ئافرەتان لەۋ توژىنەۋانە بۇ ئەۋەى ئەۋ چۆنەتتەيە دەرىخەن كە شارەزايى و ئەزمۋونى فېرە ئافرەت دەخاتەرۋو سەبارەت

به ژيانى كۆمهلايه تى، زانسى، هۆشيارى، ره گه زى، ئەو چىنهى ئىنئاميان بۇى ههيه و ئاراستهى هزريان سه بارهت به سىكس. بگه رپوه: (Chafetz, 1997).

ئامانجى سه رهكى ئەم تىوره سوود وه رگرتنه له جوراوجورى ئافره تان و تنها كار نه كرىت له سه ر كورت كرده وهى مه سه لهى ئافرهت له سه ر يهك توپژ و يهك بوارى كۆمهلايه تى ديارىكراو. ئەم حاله ته واده كات كه ئىگه شىتتىكى قولتر به ئافرهت هه بىت سه بارهت به جياوازيه كانيان له ئىوان خو ياندا، نهك بۆچوتىكان له سه ر بالاده سىتكرىت كه تىوره وان و بىرياره فېمىنىسته كان به سه رياندا فه رزى ده كه ن (Tong, 2018, 156). به رگريكار بوونى ئەم تىوره له وه وه دىت كه ئەو ئاراسته يه رتده كانه وه وا هه ولده دات بۆ فه رز كردنى بىر كرده وه يهكى ديارىكراو به سه ر ئافره تان به ده ر له بۆچوونى تايه تى ئافره ت و ئەو واقيعه ي تيدا ده ئىت.

3. تىوره به ره له سىتكاره فېمه نىزميه كان (Rebellion Feminisms):

ئەمانه جه ختده كانه وه له سه ر ئەو پرۆسه و هېمابانهى بنه ما و پارىزگارى له سىستى جور ده كه ن، لىره دا گرنگى ده درىت به وهى ئافرهت خوئى گوتارى هه بىت و هه ولده درىت بۆ به رز كرده وهى ئىگه كۆمهلايه تيه كهى، به جورىك ملكه چى گوتارى پياو و هه ژموندارى پياو نه بىت. له كۆتايى هه شتاكاني سه دهى بىسته مدا فېمه نىزمه به ره له سىتكاره كان زۆرتىن كارىگه ريان هه بووه له سه ر زانسته كۆمهلايه تى و سىياسيه كان، كه حال گه يشته ئەوهى ناوينا شه پۆلى سىيه مى فېمه نىزمى. ئەم قوتابخانه يه به شىكبووه له ئىروانىنى پۆست مۆدىرنه، ئەمەش يه كىكه له وه هۆكارانهى واىكردووه كه له كه يهكى زۆر و به رفراوانى فكرى هه بىت سه بارهت به نىك كرده وهى گروپه فېمه نىزمه جياوازه كان به بىن له به رچا و گرتى پاشخان و ره وشى كۆمهلايه تى و ئايىنان، هه روه ها ئەم ئاراسته هزرىه رۆلى هه بووه له سه رنجدان له وه ئافره تانهى كه ئاراسته هزرىه فېمه نىزميه كانى پىشو و ئىبىنان نه كردوون، له سه روو هه مووشىانه وه رهنك پىست جياوازه كان و ئافره تانى جيهانى سىيه م، كه پاشخانىكى ئايىنى كارىگه رى هه يه به سه ريانه وه. ئەو تىورانهى ده چنه چوارچىوهى ئەم قوتابخانه يه وه برىتىن له: فېمه نىزمى چەند ره چه له كى، فېمه نىزمى پۆست مۆدىرنه و تىورى كۆپره كان و فېمه نىزمه ئىسلاميه كان.

1- تىورى فېمه نىزمى چەند ره چه له كى (Multiracial Feminism):

ئەم ئاراسته هزرىه جه ختده كانه وه له سه ر گرنگى كۆكردنه وهى ئىوان جوره كان و توخمه كانى دىكهى وهك ره چه له ك و گروپه ئىتنى و چىنه كۆمهلايه تيه كان له پىناو ئىگه يشتن له وه جياوازيه يانهى په يوه ستن به جوره وه (Lorber 2000, 13; Zinn and Dill, 1994, 11; Bartlett 2004). ئەم ئاراسته يه مو كوره كه هىچ كه سىك ناتواىت له يه كىك له م توخمه (ره گه ز، جور، گروپى ئىتنى و چىنى كۆمهلايه تى) تىبگات و توخمىكى دىكه فه رامۆش بكات، به لكو ئەم توخمه به يه كه وه گرېدارون و پىكه وه خو ئىندنه ويان يارمه تىده ره بۆ ئىگه يشتنى زياتر له ره وشى ئافره ت له كۆمه لگه (Lorber 2000, 134). به ده سته واژه يهكى دىكه، بۆ خو ئىندنه وهى ره وشى ئافره ت له كۆمه لگه ده شى يه كىك له وه توخم يان هۆكارانهى كه باسكان كارىگه رى زياترى هه بىت تا توخمه كانى دىكه، به لام ئەوه ماناى وانىبه كارىگه رى توخمه كانى دىكهى له سه ر نه بىت، بۆيه بۆ ئىگه يشتنى قولتر له ره شى ئافره ت و ئەو واقيعه ي كه تيدا ده ئىت ده بىت كارىگه رى هه موو ئەو هۆكارانه به هه ند وه رىگىرېن بۆ ئىگه يشتنى هه موهكى و كامل. له م باره يه وه (ئەندرسون و كۆلېنز) (Anderson and Collins) ته به نى ئەوه ده كه ن كه پى ده وترىت (پۆلېننه ندى زالبوون) (Matrix of Domination)، كه ماناى وايه بالاده ستى و زالبوون له كۆمه لگه دا له تنها توخمىكه وه سه رچاوه ناگرىت به وه ئەندازه يه كه له چەند توخم و هۆكارىكه وه سه رچاوه ده گرىت وهك ره چه له ك، چىنى كۆمهلايه تى، په يوه ندىه كانى ئىوان پياو و ئافره ت و جور. به جه خت كرده وه يان له سه ر ئەم پۆلېننه ندىه، ئەوان رىچكه يهكى دىكه يان دۆزىه وه كه پى ده وترىت (مۆدىلى زيادكراو) (Additive Model) كه تايه ته به جياوازي كۆمهلايه تيه وه، به جورىك په يوه ستن بوونى بنىادىانهى هه ريه ك له ره چه له ك، چىنى كۆمهلايه تى و ره گه ز به يه كه وه ئىگه يشتنى قولتر ده دات به ده سته وه و يارمه تىده رده بىت بۆ دۆزىنه وهى بنىادى چه وسانده وه و ئەو زالبوونى پياو به سه ر ئافره تانه وه هه يانه له به ر پۆشناى ئەو پىكه اته كۆمهلايه تيه ي كۆمه لگه هه يه تى (Andesron and Collins 2001, 4; Zinn and Dill 1994, 6; Chafetz, 1997). به پى بۆچوونى زىن و دىل (Zinn and Dill)، بىرۆكه سه ره كىيه كانى ئەم ئاراسته فكرىه برىتىن له:

- 1_ جور (چندر) له ميانهى چوارچىوه يه كى به رفراوانى جياوازيه به يه كه وه به ستراره كانه وه شكلى وه رده گرىت.
- 2_ چىن و ره چه له ك و جور پىكه اته كانى بنىادى كارلىك كردن و بنىادى كۆمهلايه تىن.
- 3_ ده سه لات به ردى بناغه ي جياوازيه كانى ئىوان ئافره تانه. (Zinn and Dill, 1994, 14)
- 4_ كارلىكىكى جه ده لى هه يه له ئىوان بنىادى كۆمهلايه تى و هىز كه ئافره ت هه يه تى.

5- جۆر پشت ده به ستر به چوارچيويه كى به فرراوانى تيؤرى و ميتؤدى نؤى.

6- بنيادى جۆر له ميانه شاره زايى و ئەزمونى ژيانى تايه تى گروپه جۆراوجۆر و گۆراوه كان شكل و هرده گرئت به شيويه كى به رده وام. (Anderson and Collins 2001, 138).

به ميبه له ميانه يه جه ختكرده وه له سهر ئافره تى پيست جياواز، ئەوا ئەم ئاراسته يه جۆرىك له پۆلئبنه ندى يان جياكارى له نيوان ئافره تى پيست سپى و پيست رهش دروستكردوه، ههروه ها ئەو حاله تى وابسته يه يه كه ئەم ئاراسته يه ده يه وئت له نيوان ئافره تاندا بپرسكئيت، هۆكاره بۆ فه رامؤشكردى جياوازيه ميژووبى و بنياديه كانى نيوانيان. ههروه ها ئەم ئاراسته يه وهك پؤست مۆديرنه زياتر گرنگى به بكه ره كۆمه لايه تيبه كان ده دات تا بنيادى كۆمه لايه تى (Adkins and Skeggs, 2004). وا ده ره كه وئت ئەم حاله ته ته نها لاي ده سته په راوئزخراوه كاندا ده رناكه وئت، به لكو ئەو مه ودايه ئيده پيرئيت و تيشكده خاته سهر شاره زاييه كانى ئافره تانى ديكه ي وهك ئافره تانى پيست جياواز و ئافره تانى چينى كرئكاران و ليسيه نه كان و ئەوانه شى ده كه ونه كۆمه لگه تازه پيگه يشتوه كان (Donovan, 2006, 231). وا ده رده كه وئت ئەم تيؤره جه خت بكاته وه له سهر زه روورته پشكوئنه خستنى هيج كام له گروپه كانى ئافره تانى كۆمه لگه جياوازه كان، به تايه ت ئەو جياوازيانه ي ده سه لاتى سياسى و پيگه ي كۆمه لايه تى بۆ ئەو گروپه يانه ي ئافره تان دروستيان ده كات.

2- تيؤرى پؤست مۆديرنه و كوير فيمه نيزم (Postmodern Feminism and Queer Theory):

ئەم تيؤريانه فيمه نيزميه جه خت ده كاته وه له سهر سيكس و جئندهر كه قاييلى گۆران و وه رچه رخانن. وهك ئاراسته ي چەند ره چه له كى ئەمانيش جئندهر به توخمه كۆمه لايه تيبه كانى ديكه ده به ستنه وه وهك (ره چه له ك، چين). ئەم ئاراسته يه هه موو وه ديه يئراوه كۆمه لايه تى و كولتوريه كان ره ت ده كاته وه نهك ته نها له ئيستادا، به لكو له رابردووش، به وييه ي جئندهر و سيكس هه رده م له گۆراندا بوون هيج كات فۆرمه له نه بوون و ته واو فۆرمه له نابن، به جۆرىك هيج كات ناسنامه يه كى ته واو پياوانه يان ئافره تانه بوونى نه بووه (Lorber 2000, 78). ئەم ماناى وا به ئەو پيگه كۆمه لايه تى و كولتوريانه ي كۆمه لگه تا ئبستا ديناون و له پووى كولتوريه يه وه قبوولكراون، ئەوا له لايه ن گروپه گه ليكه وه دروستكراون به پيى ماوه يه كى زه مه نى دوورودرئز، ههروه ها ئەم ماناى وا به مافى خۆمانه وهك گروپ و تاكه كان ئەو ناسنامه ره ت بكه ينه وه كه پيشتر بۆمان ئاماده كراون، به لكو ده توانين ئەو ناسنامه يه به خۆمان به دين و خۆمانى پ بناسئين كه، خۆمان پيمان وا به گوازارشتمان لئده كات و ره نگدانه وه ي فكر و بۆچوونه كانمانه.

زئير له وهش تيؤرى كويرى زياتر له وه رۆده چئت و ئەو پۆلئبنه نديه ره تده كاته وه كه دوو ره گه ز بوونيان هه يه (پياو و ئافره ت)، به لكو جه سته ده توائت له يه ك كاتدا هه م ئير بيت هه م م. پاكازين و ئەوانى ديكه پئيان وا به ئەو كيشه يه ي په يوه سته به فيمه نيزمى پؤست مۆديرن و كويره كان له وه دا به كه پئيان وا به جئندهر ته نها (شيوازي ژيان) (Anderson and Collins 2001, 174).

ئەم ئاراسته هزريه زۆر له سهر بنيادى كۆمه لايه تى هه لوه سته ناكات كه پالپشتى له و واقيعه ده كات كه گروپه كۆمه لايه تيبه كان هه يانه، به لام ئەم ئاراسته يه پئيوابه ئەسته مه ده سته ي دياريكراو هه بن كه ده ستنيشانيان بكه ين و هه لوه سته يان له سهر بكه ين، له بهر ئەوه ي هه موو شتيك قاييلى گۆرانه له ئيويشاندا ره گه ز كه ديسپلينه كۆمه لايه تيبه دياريكراوه كان سه پاندوويانه (Volpp, 2001, 198).

له م رووه وه ئەگه ره ئەم ئاراسته يه هئنده گرنگى به بنيادى كۆمه لايه تى نادات، كه زۆربه ي تيؤره فيمه نيزميه كانى ديكه بايه خان پيداوه، ئەوا رۆئيكى زۆر به بكه ره كۆمه لايه تيبه كان ده دات، به مه ش هاوشانه له گه ل ئاراسته ي پؤست مۆديرنه كه هه موو پيگهاته يه كى كۆمه لايه تى ره ت ده كاته وه كه ناسنامه ي تاكه كانى ئيدا له ئيو بچئت. به پيى ئەم ئاراسته يه تاكه كان خۆيان ناسنامه ي خۆيان ده ستنيشان ده كهن و به پيى شيوازي بپكرده وه و ئەزمونيان له ژيان ده بيت، ئەوهش مافى خۆيانه.

3- فيمه نيزمى ئيسلامى (Islamic Feminist)

فيمه نيزمى ئيسلامى يه كيكه له ده ركه وته كانى شه پۆلى سببه مى فيمه نيزمى و سهرنجى زۆرىك له ئەكاديميستانى پاكيشاوه و له سالانى هه شتاكانى سه ده ي بيسته وه وهك هه وئيك بۆ شروقه كردنى هه ردوو چه مكى فيمه نيزم و ئيسلام ها تووته ئاراوه، به وييه ي ئەم دوو چه مكه دزى يه ك نين، به لكو ته واو كه رى يه كترين.

چه مكى فيمه نيزمى ئيسلامى به به راورد به فيمه نيزمى گشتى كه له پۆژئاوا سه ريه ه لداوه، نوئيه. سه ره تاي ده ركه وته تى ئەم چه مكه ده گه رپته وه بۆ نه وه ده كانى سه ده ي بيسته م، كه له سهر ده ستي چەند توئزه ريكي موسلمانه وه فۆرمه له بووه به تايه ت دواى

ئەوھى كۆمەلېك خانمە نووسەر و چالاكوانى ئىرانى لە (1992) گۆڧارى (ژنان) يان دەرکرد نمونەى (شەلا شركەت، زيا حسينى، ئەفسانە نەجم ئابادى، وال مقەدەم، كىتەرە تەوھىدى). (قرايى، 2012، 364) ئەم توۋزەرەنە پىيان وايە كە چارەسەر كىشەى ئافرەت لە پەرەدان بە چوار بوار چى دەپتەو، ئەوانىش: بوارى ئايىنى، كولتورى و ياسايى و بوارى خوئىندەو. ئەم ئاراستەيە ھەر لە ئىران و توركيە و پاكستان و مىسر و مەغرىب و ماليزيا بەدوای يەكدا دەرکەوتن. وا دەرەكەوئت ئەو دەھەكانى سەدەى بىستەم سالانى دەرکەوتتى فېمەنيزمى ئىسلامى بووئت لە ولاتە ئىسلامىيەكان (Salem, 2013,4).

كۆمەلېك ھۆكار يارمەتيدەربوون بۇ دەرکەوتتى ئەم رەوتە، لەوانەش ھۆكارى سياسى و ئايدىلۇۋى و كولتورى، ئىتر ئەم فاكترەنە بەپىي جياوازي ھەر ولاتىك دەگۆرپت. لىرەدا ھەندىك لەو ھۆكارانە دەخىرئەپروو:

- 1- بەرزبوونەوھى ئاستى خوئىندەواری مەعريفى ئافرەت و چوونيان بۇ بازاراي كار و بەدەستەپىنانى مەعريفەى ئايىنى.
- 2- دەرکەوتن و پەرەسەندنى بزوتتەوھە ئىسلامىيەكان و سەرکەوتتى لە راکىشانى ئافرەت بۇ ئىو بزوتتەوھەكان، بەمىپىيە نەوھىك لە ئافرەتان دروست بوون كە بوئرن و شىوازيكى تووندىان ھەيە سەبارەت بە پۆل و پىگەى ئافرەت لە دەولەتى ئىسلامىدا.
- 3- ھەستىكردنى موسلمانان بە بەرکەوتتى كولتورى لەئىوان خۆيان و كلتورى پۆژئاوايى بەتايبەت لەو ولاتانەى كە موسلمانان كەمىنەن. (قرايى، 2012، 364)
- 4- مەبەستى ئەو ئافرەتانەى كە پابەندن بۇ بەرەنگاربوونەوھى ئسولئ تووندرەو بەتايبەت ئەوھى كە تالبان لە ئەفغانستان بە ئافرەتانىان كرد. (صالح، 2002، 17)
- 5- كەمبوونەوھى ژمارەى لايەنگرانى فېمەنيزم و سەختى دەستكەوتتى ئەندامى نوئ كە سەر بە نەوھى نوئ بن، بەوپیيەى ئەم چەمكە (فېمەنيزم) لە كۆمەلگا ئىسلامىيەكان شىوئىران.
- 6- لاوازي كار و چالاکى پىچىراوھە فېمەنيزمە ناكومىيەكان لە كۆمەلگا ئىسلامىيەكان.
- 7- پاشەكشەكردنى ھەندىك لە نوئەرانى بزوتتەوھە فېمەنيزمەكان و بزوتتەوھە چەپەكان و تۆمەتبارانكردنىان بە دژياتەبىكردنى ئايىن و نىشتمان. (قرايى، 2012، 364)

سەبارەت بە ناساندنى ئەم چەمكە ئەوا مشتومپى زۆرى لەسەرە، بەلام دەتوانرئت بگوترئت: فېمەنيزمى ئىسلامى ھەولئىكە بۇ بەكارھىتانى ھۆشيارى فېمەنيزمى سەبارەت بە جياكارى دژى ئافرەت و مەسەلەى جۆرى كۆمەلایەتى -واتە پىنگەدانانى ئىوان ھەردو پەگەز و دروستكردنى چىنئىكى بالا و چىنئىكى خوارو لەئىوانيان، ئەم ھەولە بۇ دەستىشانكردنى ئەم دياردەيەو چەمكەنى پەيوەستن پىيەوھە كە كۆمەلگا و كولتورىكان دروستىدەكەن ھەك بەشېك لە ئايىنى ئىسلام. ھەرەھا گوزەرکردن لە ئاگايى بە كىشەكانى ئافرەت و پەخنە لىگرتىيان بۇ چاككردنىان و دانانى چىگروھە بۇ بەرھەمپىنانى خوئىندەوھى ئاقلمەندانە بۇ سەرچاوھە ئىسلامىيەكان كە دووربى لە لاگىرى جۆرى و پەگەزى و كاراكردنى پەيوامە رەسەنەكى ئىسلام. (Bardan, 2009, 165)

مەسەلەكانى پەيوەست بە دادپەرورەى و چاكسازى و بەرھەمپىنانى مەعريفەيەكى نوئ سەبارەت بە مەسەلەى يەكسانى ئىوان ھەردو پەگەز و داواكردنى دادپەرورەى لە ناوهرۆكى ئىسلامدا، ئاراستەى بىرکردنەوھى ئەم رەوتە دەستىشان دەكات. ئەمانە ھەولئىنداوھە خوئىندەوھەيەكى نوئ بۇ قورئان بکەن، لەم چوارچىوھەيدا زۆرىك لە توۋزەرە ئافرەتە موسولمانەكان وەسفى ئەو يەكسانى و دادپەرورەيە كۆمەلایەتە جىندەرييانەيان دەكرد كە لە قورئاندا دەستىشانكاراون. ھەندىكى دىكەشىان ھەولئىنداوھە خوئىندەوھەيەكى ئافرەتانە بۇ قورئان و تىكستە پىرۆزەكان بکەن (Al-sharmani, 2014, 86).

فېمەنيزمە موسلمانەكان كاتىك تىۋرئزە دەكەن، ھەمىشە پارىزگارى لە فەزاي ئايىنى دەكەن. ھەموكات ووتارى ئىسلامى بەكاردئتن بەوپیيەى ووتارىكى سەرەككەيە، ئەگەرىش تاكە ووتار نەبئت بۇ داواكردنى يەكسانى و دادپەرورەى. ئەمانە تاوئوپى ئەو دەكەن كە قورئان جەخت دەكاتەوھە لەسەر يەكسانى ئىوان ھەموو مروفەكان، ئەگەرچى فەھى ئىرئىنە ئەو يەكسانىيەى ئىوان پىاو و ئافرەتى پىشپىل كىردوھە. ئەولەوئەتى فېمەنيزمى ئىسلامى لەوھادايە كە راستەخۆ مامەلە لەگەل تىكستە بنەمايەكانى ئىسلامدا دەكات كە ئەوئىش قورئانە (نموونەى: ئەمىنە وەدود، رەفت حەسەن، فاتمە ناسىف). ھەندىكى دىكە لە فېمەنيزمە موسولمانەكان پىرژاوانەتە سەر ياسا شەرەيەكان (نموونەى: عەزىزە الحبرى، شاھىن سەردار عەلى) و ھەندىكى دىكەيان تىشكىيان خستوھەتە سەر فەرمودەكان (نموونەى: فاتىمە مەرتىسى، ھىدايەت تۆكسال) (عطية، 2019، 103).

لە پۆژگارى ئەمپۆدا، پالئەرى سەرەكى پشئ توۋزىنەوھە فېمەنيزمە ئىسلامەكان چالاكردنى بنەما و ئامانجە بالاکانە بۇ بەرھەمپىنانى مەعريفەى فېمەنيزمى لە چوارچىوھەى ئىسلامدا، مەعريفەيەك كە جياوازه لە پىاوسالارى بالادەست و لاگىرى ووتار و شىكردنەوھەكان لە بەرژوھەندى پىاواندا. ھەموو ئەمانەش لەمپانەى بوختكردنەوھى مانا ديارىكراوھەكانى بنەماكانى مافى مروفەوھە، كە لە تىكستە قورئانىيەكاندا بوونيان ھەيە (عبدالوهاب، 2016، 26).

ئامانجى سەرھىكى فېمەنېزىمى ئىسلامى بىر تىپىھە، لە، پېشخستى دامەزراندنى دىدگايەكى ئىسلامى كە بە دادپەرورەرى و يەكسانى ئىوان ھەردوو پەگەز پەنگرېژ كرايىت، تەبەنىكرىدى مېتودىكى پەخنىي بۇ ئاوتوئىكرىدى مىراتى دەسەلاتى پىاوسالارى سەبارەت بە مەعرفەي ئايىنى و دووبارە پىداچوونەو بە پەيوەندى ئىوان پەگەزەكان و بەجىتەجىكرىدى بىنەماكانى دادپەرورەرى. فېمەنېزىمى ئىسلامى پىرۆزەيەكى مەعرفى چاكسازە بۇ بەرژەوەندى ئايىنى ئىسلام (ابو بكر، 2018، 54). مەبەستى فېمەنېزىمى ئىسلامى فۆرمەلەكرىدى گىفتوگۆيە لەئىوان كۆمەلگە رۆژئاوايى و ئىسلامەكاندا، بەجۆرىك فېمەنېزىمە موسولمانەكان كاريگەرىيان ھەبىت لەسەر پەوتى سەرھىكى فېمەنېزىمە رۆژئاوايەكان بۇ پىداچوونەو بە پەيوەندىيەكانيان بە ئايىنەو و دووبارە بىركردنەو لە بىرۆكە دۆگماكانيان، ئەو بىرۆكانەيان (تېۆرە مۆدىرن و پۆست مۆدىرنەكان) كە وا لىكەدەداتەو؛ ئەستەمە بەھۆي ئايىنەو بىتوانرېت بە ھۆشيارى و ئازادى ئافرەت بگەين. ھەرورەھا گىفتوگۆكرىدى نوئ و شىكرىدەنەوئى نوئ بۇ ووتارى ئايىنى و چەسپاندنى رۆلى ئافرەت لە ئىجتىھاد و مەعرفەي ئايىنى. (Najmaabadi, 1998,71)

ئەمان جەختدەكەنەو لەسەر دووبارە خويندەنەوئى قورئان بەجۆرىك كە ووشەيى نەبىت و ئافرەت لەو بوارە دورنەخرىتەو و شىرۆفەي ئايىنى تەنھا بە فەزاي پىاوسىب نەكرېت. ئەمانە لەمىانەي زمان و مېژوو و شىكرىدەنەوئى ئەدەبى و كۆمەلناسىيەو شىكرىدەنەوئى بۇ مەسەلەكانى پەيوەست بە ئافرەت كىردو (Esach, 2012,100). واتە ئەمان ھەولپانداو دووبارە مېژووئى ئىسلام و ئىكستە ئايىنەيەكان بخوئىنەو و شىرۆفەيەكان بگەنەو، بەجۆرىك كە شىرۆفەكاران لە چوارچىوئى ئايىن دەرنەچن.

4. ئەنجام:

تېۆرە فېمەنېزىمىيەكان پەھەندى جىاوازيان ھەيە بۇ خويندەنەوئى مەسەلە پەيوەستەكان بە ئافرەتان لەپووى سىياسى، ئابوورى، كۆمەلەيەتى و كولىتورىيەو. ئەم تېۆرانە تىوانىوانە بە شىئەيەكى بەرچاو كاريگەرى لەسەر ياساي دەولەت دروستبەكەن و رۆلىان بوو لە گۆرپىنى ھەندىك لە سىياسەتە كۆمەلەيەتتەيەكان لەسەر ئاستى جىھان، بەلام لەگەل ئەوھشدا بەيەكجارى نەباتىوانىو تەواو مامەلە لەگەل واقىيى ئافرەتدا بگەن، چۈنكە ئەم تېۆرانە ھەرىكەو بەپىي چوارچىوئى كۆمەلەيەتى و لە ماوئى جىاوازدا پەرىيان سەندوو.

فراوانكرىدى تېروانىن و دەستخستى تىوانستى بۆنەوئى ئەم تېۆرانە بىتوانن گرووپى ئافرەتى دىكەي خاوەن كىشەي كۆمەلەيەتى و جۆرى جىاواز و پەگەزى دىكە؛ ئەو ئافرەتەنەي لەپووى كۆمەلەيەتى و ئابوورى و سىياسىيەو چەساوونەتەو، بكاكە بابەتى توئىنەوئى خۆي، ئەم بەرفراوانىيە يارمەتيدەرە بۇ تىگەيشتن و كەلەكەي مەعرفى، بەلام بەدىوئىكى دىكەدا رۆشناي لەسەر بابەتە سەرھىكىيەكان كەمكرىدووتەو كە ئافرەت بەگىشتى بەدەتسىانەو گىرۆدەبوو.

لەم رووئەو ئەوئەتە يەككە لە تېۆرە چاكسازەكان تېۆرى لىبرالىيە كە ھەولپىداو پەوشى ئافرەت لەچوارچىوئى ئەو سىستەمە كۆمەلەيەتتەي تىپىدا دەژىت، باشتر بكاك، بەلام بەبى گۆرپىنى سىستىمى دەسەلات. ھەرورەھا ھەولپىداو بۇ گۆرپىنى باروودخى چەساوندەو و ھەلپەرىستىكرىدى ئافرەت لە ئىو سىستىم، ھەك كاركرىدى لەسەر گۆرپىنى ياساكان و دانانى چىگرەوئى نوئ و كاركرىدى لەمىانەي رېكخراوئەكانى كۆمەلگەي مەدەنى و رېكخراوئە ناھكومىيەكان. لەبەرامبەردا تېۆرىك لە قوتابخانەي بەرھەلستىكار فېمەنېزىمى ماركسى و سۆسىپالستىن كە بەشىئەيەكى سەرھىكى يارمەتيدەربوون لە بەستەنەوئى ئەو چەساوندەوئەيە كە ئافرەت رووبەرووى دەبىتەو بە بنىادى ھەلپەرىستى ئابوورى و سەرمایەدارى. ھەرورەھا شىكرىدەنەوئى چىنايەتى لەروانگەي ماركسىزىمەو ھىشتا پىئوستى بە تىفكرىن و قالىبوونەو ھەيە تاوەكو بىتوئىت بەشىئەيەكى پاستەقىنە پەيوەستبىكرىت بە تىگە فېمىنىستانەكانەو، بۇ نمونە ئەم تېۆرە پىئوستى بەوئەيە كە پانتايەكى فراوانتر بۇ شىكرىدەنەوئى پەوشى چىنايەتى ئافرەت بىرەخسىتتە ھاوتاي ئەو پانتايەي بە پىاوانى داو، چۈنكە ئەو شىكرىدەنەوئەي ماركسىزم بۇ چىنايەتى كىردوئەتى زىاتر شىكرىدەنەو و تېروانىنېكى پىاوانەي پىئو دىارە نەك تىفكرىنېكى ئافرەتەنە. ھەرورەھا فېمەنېزىمى سۆسىپالستى جگە لە كارى بەھەقدەست جەختىش دەكائەو لەسەر كارى بى دەستھەق ھەك كارى ناومال و كابانى، بەو پىئەي ئافرەت كچى مالى باوكىتتى لەلايەك و ھاوسەرىكە لەلايەكى دىكەو بۆيە كابانى ناومال بى دەستھەق، چەساوندەوئە لىرەو سەردەردەكات تا قوناغەكانى دىكەي ژيانى تىدەپەرىتتە ھەر ھەلپەرىستى بەرامبەر دەكرىت، واتە پىاوسالارى كراو بە سىستىم. ھەرورەھا فېمەنېزىمى پادىكال بەشىئەيەكى سەرھىكى جەختىكرىدووتەو لەسەر ھەلپەرىستى سىكسى كە ئافرەت لە كۆمەلگەدا دووچارى دەبىتەو. ئەمانە بەو ھزرە گەشىتوون كە پىاو دوژمنەو دەبىت ئافرەت خۆي بە دوور بگىرت لىيان.

بەلام تېۆرى تېروانىنى فېمەنېزىمانە و فرە پەچلەكى گىرنگىيەكەيان لەوئەدايە كە ئاوپ لە كىشەي ئافرەتەنى پىست پەنگ و ئافرەتەنى كۆمەلگە تازەپىنگەبىشتووئەكان داوئەتەو. لە رووى ئىستىمولوژىيەو ئەم دوو تېۆرە نمونەيەكى پەخنەگرانەن بۇ فېمەنېزىمى رۆژئاوايى، لەبەر ئەوئەي جەوھەرى كاركرىدى تېۆرەكانى پىش ئەمان لەسەر ئافرەتەنى رۆژئاوا و ئەمىرىكا كوررت بىوئەو. لەگەل

ئەوھى ئيۇرى ئېروانىنى فېمەنيزمى پېچرايىكى مەعرفىيە لەگەل ئاراستە فكريه فېمەنيزمىيە كانى پېش خويان، بەلەر خالى لاوازي ئەم ئيۇرانه برىتبيە لە جەختكردنه وەيان بەشپوهەيكى سەرەكى لەسەر بەكرى كۆمەلەيەتى، بەم بېركردنه وەپەشيان پۇل و بايەخى كاريگەريە كانى بنيادى كۆمەلەيتيان فەرامۇشكردووه، كە پۇلى ھەپە لە ھيتانە ئاراي ئەو پەوشەي كە يارمەتيدەرە لە چەوساندنەوھى ئافرەت و ھەلپەرستىكردن بەرامبەرى.

لەبەرامبەردا يەككە لە ئيۇرە بەرھەلستكارەكان ئيۇرى پۇست مۇدېرنە و كويتر يان فېمەنيزمى چەند كولتورويە و يەككە لە گرننگترين ئيۇرە نوپكانى پەيوەست بە توپۇنەوھە لە ئافرەت لە پۇزگارى ئەمپۇدا. كە گرننگى بە توپۇنەوھە لە پەوشى ئافرەت و بەستەنەوھى بە توخمە جياوازەكانى ديكە كۆمەلگە دەدات وەك بەنچە، گرووپە ئيتتەكان و چينە كۆمەلەيتيەكان. ھەرۋەھا ئەم ئيۇرە ھاوكاربووھە بۇ دەولەمەندكردى ئيۇرى فېمەنيزمى لە پووى شىكردنهوھە، ئيۇر، توپۇنەوھە و پارادايەمەوھە بۇ ئەوھى بتوانرېت لە واقىقى ژيانى ئافرەت قالىبتەوھە و زياتر ئىگەپشتن لەبارەپەوھە بەدەستەوھە بدات.

بەمپېھە توپۇر پېيوپە رەوتى پەرەسەندى ئيۇرى فېمەنيزمى لەسەرەتاي سەرھەلدانپەوھە تاكو ئېستا لە چەندىن پەھەندى جياواز و توخمى جياوازي پىنكەپتەرى بنيادى كۆمەلەيتيەوھە ھەوليانداوھە بابەتەكانى پەيوەست بە واقىقى ئافرەت ئاوتوئ و شىبەكەنەوھە؛ بەمبەستى گەپشتن بە كپۇكى چەوساندنەوھە و ھەلپەرستى كرىن بەرامبەر بە ئافرەت. داھاتووى ئەم ئيۇرانه پەيوەستە بە چەندىتى سەرەكەوتتى فېمەنيزمى فرەكولتوروھە لە شىكردنهوھى زياترى پەوشى ئافرەت لە كۆمەلگە و كولتورە جياوازەكاندا. ھەرۋەھا لەم ئيۇرەشەوھە رەوتى فېمەنيزمى ئىسلامى دەرەكەوتووه و كار دەكات لەسەر دۇخى ئافرەتى موسلمان لە كۆمەلگە ئىسلامىيەكاندا، كە ئەم دەرەكەوتە مەعرفىيە رويندەكانتەوھە بابەتى ستەمكردن بەناوى ئايىن يان كولتور و سىياسەت و ئابوورى بابەتگەلىكى گشتكىرن و ئافرەتانى كۆمەلگە جياوازەكان كەم تازۇر بەدەستىيەوھە گېرۇدەبوون و ئەم بابەتى جياكارىيە بووھە بە سستم، ئېتر بەرپۇوھەبەرى ئەو سستمە ئايىنى ئىسلام يان كرىستيان يانپش ھەر ئايىنكى ديكە زەمىنى بېت. فېمەنيزمى ئىسلامى سنوور و نەتەوھە و كۆمەلگەكانى تېپەراندووه و ئافرەتى موسولمانى كرىدووه بە بابەتى سەرەكى خۇي ئېتر ئەو ئافرەتە لە ھەر كونج و كۆمەلگە و كولتورويك بېت، ئامانجىتە خويئندەنەوھەبەكى نوئ بۇ قورئان و فەرموودە و ياسا شەرەپەكان بكات، خويئندەنەوھەبەكى وەھا كە بتوانرېت مەعرفىيەبەكى نوئ بخاتەروو سەبارەت بە يەكسانى و دادپەرەرى ئيوان ئافرەت و پياو. ئەمانە ھەولدەدەن فەزايەكى گەتوگۇ لەئىوان فېمەنيزمە پۇزئانواپەكان و ئايىندا بېننە گۇرپ، ئەوھەش لەمىيانى ھەولەكانى خۇيانەوھە بۇ خويئندەنەوھەبەكى ديكە و پىداجوونەوھە بە دەقە ئايىنپەكان. ئەمانە دەرەيدەخەن كە ئازادى فرە رەھەندە و دەبېت ئېتر قورئان ئافرەتەنە بخويئرتەوھە و شىكردنهوھى ئافرەتەنە بۇ فەرموودەكان بكرېت.

5. لىستى سەرچاوه كان:

- أبو بكر، أميمة (2006) النسوية الإسلامية بين إشكالية الداخل و الخارج، مجلة طيبة، العدد 7.
 أبو بكر، أميمة (2018) المشروع النسوي في الإسلام بين المركز والهامش، القاهرة: مجلة الديمقراطية (وكالة الأهرام)، عدد 69
 الخالد، كورنيليا (1996) "الكفاح النسوي حتى الآن"، مجلة الطريق، بيروت: العدد 2.
 صالح، امانى (2002) قضية النوع في القرآن: منظومة الزوجية بين قطبي الجندر و القوامة، مجلة المرأة و الحضارة، العدد 3 (تشرين الاول)
 عبدالوهاب، نورهان (2016) النسوية الإسلامية: إشكاليات المفهوم و متطلبات الواقع، مؤمنون بلا حدود، سلسلة ملفات بحثية، الدين وقضايا المجتمع
 الراهنة عدد (النسوية الإسلامية) 13 يونيو
 عطية، أحمد عبد الحلیم (2019) النسوية الإسلامية-قراءة في نقد النقد، الاستغراب عدد 16.
 قرامى، امل (2012) النسوية الإسلامية-حركة نسوية جديدة ام استراتيجيا نسائية لنيل الحقوق، اعداد و تحرير: جين سعيد المقدسي، رفيف رضا صيداوي، نهى بيومي، بيروت: مركز دراسات الوحدة العربية.

- Adkins, L. and Skeggs, B. eds., 2004. *Feminism after bourdieu* (pp. 191-210). Oxford: Blackwell.
 Al-Sharmani, M., 2014. Islamic Feminism: transnational and national reflections. *Approaching Religion*, 4(2), pp.83-94.
 Andersen, M.L., 2001, June. Restructuring for whom? Race, class, gender, and the ideology of invisibility. In *Sociological Forum* (Vol. 16, No. 2, pp. 181-201). Kluwer Academic Publishers-Plenum Publishers..
 Badran, M., 1999. Toward Islamic feminisms: A look at the Middle East. *Hermeneutics and honor: Negotiating female "public" space in Islamic/ate societies*, pp.159-188.
 Bartlett, Elizabeth Ann. 2004. *Rebellious Feminism: Camus's Ethic of Rebellion and Feminist Thought*. New York: Palgrave Macmillan.
 Bergoffen, D., Gilbert, P.R., Harvey, T. and McNeely, C.L. eds., 2010. *Confronting Global Gender Justice: Women's Lives, Human Rights*. Routledge.
 Bhavnani, Kum-Kum. (Ed.). 2001. *Feminism and Race*. Oxford; New York: Oxford University Press.
 Bottero, W., 1998. Clinging to the wreckage? Gender and the legacy of class. *Sociology*, 32(3), pp.469-490.

- Campbell, R. and Wasco, S.M., 2000. Feminist approaches to social science: Epistemological and methodological tenets. *American journal of community psychology*, 28(6), pp.773-791.
- Chafetz, J.S., 1997. Feminist theory and sociology: Underutilized contributions for mainstream theory. *Annual review of sociology*, 23(1), pp.97-120.
- Crow, Barbara A. 2000. *Radical Feminism: A Documentary Reader*, New York: New York University Press.
- Donovan, J., 2012. *Feminist theory: The intellectual traditions*. A&C Black.
- Esack, F., 2001. History and Politics of Islamic Feminism: A Comparison of the Works on Islam and Gender by Amina Wadud and Kecia Ali. *Journal of Gender and Religion in Africa*, 18, pp.89-107.
- Ferree, M.M. and Tripp, A.M. eds., 2006. *Global feminism: Transnational women's activism, organizing, and human rights*. NYU Press.
- Hannam, . 2007. *Feminism*. Harlow, England; New York: Pearson/Longman.
- Hirschmann, D., Tissen, D., Schroder, S. and De Doncker, R.W., 2007. Reliability prediction for inverters in hybrid electrical vehicles. *IEEE transactions on power electronics*, 22(6), pp.2511-2517.
- Hurst, C.E., Gibbon, H.M.F. and Nurse, A.M., 2016. *Social inequality: Forms, causes, and consequences*. Routledge.
- Lorber, J., 2000. Using gender to undo gender: A feminist degendering movement. *Feminist theory*, 1(1), pp.79-95.
- McCann, C. and Kim, S.K. eds., 2016. *Feminist Theory Reader: Local and Global Perspectives*. Routledge.
- McRobbie, Angela. 2009. *The Aftermath of Feminism: Gender, Culture and Social Change*. Los Angeles; Methodological Tenets. *American Journal of Community*
- Najmabadi, A., 1998. Feminism in an Islamic Republic. *Islam, Gender and Social Change*. Yvonne Haddad and John Esposito, eds, pp.59-84.
- Pollert, A., 1996. Gender and class revisited; or, the poverty of patriarchy'. *Sociology*, 30(4), pp.639-659.
- Rhodes, Jacqueline. 2005. *Radical Feminism, Writing, and Riley*, Robin L.; Chandra Talpade Mohanty and Minnie
- Salem, S., 2013. Feminist critique and Islamic feminism: The question of intersectionality. *The Postcolonialist*, 1(1), pp.1-8.
- Salem, S., 2013. Feminist critique and Islamic feminism: The question of intersectionality. *The Postcolonialist*, 1(1), pp.1-8.
- Shelton, B.A. and Agger, B., 1993. Shotgun wedding, unhappy marriage, no-fault divorce? Rethinking the feminism-Marxism relationship. *Theory on gender: Feminism on theory*, pp.25-42.
- Thurman, J., 2010. Introduction. *The Second Sex*. By Simone de Beauvoir. 1949. *Trans. Constance Borde and Sheila Malovany-Chevallier*. New York: Knopf.
- Tong, R., 2018. *Feminist Thought, Student Economy Edition: A More Comprehensive Introduction*. Routledge.
- Valenti, J., 2014. *Full frontal feminism: A young woman's guide to why feminism matters*. Seal Press. Zack, N., Shrage, L. and Sartwell, C., 1998. *Race, Class, Gender, & Sexuality*. Blackwell Publishing.
- Volpp, L., 2001. Feminism versus multiculturalism. *Colum. L. Rev.*, 101, p.1181.
- Zinn, M.B. and Dill, B.T., 1994. Feminist rethinking from racial-ethnic families. *Women of color in US society*, pp.303-314.

تطور اتجاهات النظرية النسوية دراسة تحليلية

شهلاء ولي جبار

جامعة صلاح الدين/ اربيل-كلية الاداب- قسم علم الاجتماع

ملخص

هذه الدراسة التي بين يديك هي محاولة لتقصي تطور نظريات النسوية المختلفة، وذلك في إطار مناقشة أهم الاختلافات الاجتماعية التي تواجهها المرأة في المجتمع مابين الماضي والحاضر، هذه الدراسة تحاول أن تبين أن رغم وجود ايديولوجية خاصة، هناك نظريات النسوية متعددة نشأة وتطورت مع تطور مراحل التقدم في المجتمع، ويمكن تصنيف النظريات النسوية الى اهم ثلاثة مدارس استنادا الى تطور النظريات النسوية منذ نشأتها الى يومنا هذا، تتناول هذه الدراسة الاتجاهات النسوية وصولاً الى التمييز بين المدارس النظرية منها: الاصلاح والمقاومة و المتمردة، وكل مدرسة من هذه المدارس تحتوي على اكثر من نظرية التي توصلت اليها الدراسة من خلال تحليل هذه النظريات. من نتائج الدراسة: فإن كل نظرية أضافت على غيرها من النظريات بما ساعد في التطور العام للمدخل النسوي في التعامل مع وضعية النساء في البنات الاجتماعية المختلفة. ان مستقبل النظرية النسوية يعتمد بشكل كبير على مدى النجاح الذي يحققه نظرية العرقية في دراسة أوضاع المرأة في المجتمعات البشرية المختلفة. و من هذه النظرية ظهرت النسوية الاسلامية و التي تعمل على دراسة أوضاع المرأة المسلمة في المجتمعات الاسلامية، و ذلك من خلال محاولتها لاعادة قراءة القران و السنة و النصوص الدينية، قراءة نسوية. النسوية الاسلامية بينت ان الحرية متعددة الابعاد و يجب ان يكون هناك قراءة نسوية و تفسير نسوي للتشريعات و الاحاديث النبوية.

الكلمات الدالة: النسوية، مدرسة النسوية الاصلاحية، مدرسة النسوية المقاومة، مدرسة النسوية المتمردة.

Growing of the Current of Feminist Theories An Analytical Study

Shahlaa Wali Jabbar

Department of Sociology - College of Arts / Salahaddin University-Erbil

Abstract

This study is a kind of effort to explore growing the current of different feminist theories in their frame discussions of social differences which women face in society. It tries to explain that, regardless of a given ideology, there are quantities of feminist theories that have been progressed based on developing of society. They can be classified into three main waves depending on their growth from beginning to present. In this study three main perspectives which are (Reform Feminisms)(Resistance Feminisms)(Rebellion Feminisms) distinguished from each other by analyzing the existing feminist theories.

Keywords: Feminism, Reform Feminisms, Resistance Feminisms, Rebellion Feminisms.